

MIDDLEMARCH

GEORGE ELIOT

MIDDLEMARCH

En studie i lantligt småstadsliv

Översättning av Hans-Jacob Nilsson

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-014586-6

Originalalets titel: Middlemarch

Omslagsillustration: Petra Börner

Omslagsformgivning: Ingrediensen AB

Tryck: Livonia Print, Lettland 2024

Innehåll

FÖRORD 7

FÖRETAL 13

BOK ETT : Miss Brooke 15

BOK TVÅ : Gammal och ung 151

BOK TRE : I väntan på döden 273

BOK FYRA : Tre kärleksproblem 381

BOK FEM : Den döda handen 505

BOK SEX : Änkan och hustrun 625

BOK SJU : Två frestelser 745

BOK ÅTTA : Solnedgång och soluppgång 851

EFTERSKRIFT 963

NOTER 971

Förord

EN AV FÅ ENGELSKA ROMANER skrivna för vuxna! När Virginia Woolf skrev de orden om George Eliots *Middlemarch* var hon ensam om att hylla en roman som 1920-talets modernister hade mycket liten förståelse för. Inte heller Eliots samtid hade varit odelat entusiastisk när romanen publicerades i åtta delar 1871–72: fin psykologisk gestaltning, men för många personer, sidospår och resonemang. Det skulle dröja till 1948 innan kritikern F.R. Leavis i sin *The Great Tradition* utropade *Middlemarch* till en av de bästa och viktigaste romanerna i den engelska litteraturen – och därmed etablerade den konsensus som fortfarande råder.

Men, allvarligt talat, invänder nog en nutida läsare, kan en roman som skildrar inte mindre än fyra bröllop och en begravning vara något annat än 1870-talets variant av feelgood? »En av de bästa och viktigaste i den engelska litteraturen.« Verkligen?

Äktenskapet var en allvarlig, oftast livsavgörande fråga under 1800-talet, i verkligheten såväl som i litteraturen. Jane Austens samtliga romaner handlar om vikten av att bli rätt gift. Systrarna Brontë, Elizabeth Gaskell och andra engelska författare i Eliots generation skrev romaner som gick fram till altaret och på vägen dit hann belysa de problem som gjorde äktenskapet till en nödvändighet: kvinnans omyndighet och ofrihet, hennes närmast obefintliga möjligheter att försörja sig, ojämlikheten mellan man och kvinna och samhällsnormens förhållande av familjen som ett mikrokosmos där de olika parterna hade sina bestämda och åtskilda uppgifter. George Eliot läste dem alla, dessutom de franska författarna Madame de Staël och George Sand, som hon fann djärvare och radikalare än de engelska. Hon tar ett steg längre än sina föregångare när hon skildrar vad som händer

bortom altaret, då äktenskapskontraktet är påskrivet och endast döden kan lösa det.

Äktenskapet var en brännande fråga även i Eliots eget liv. Hon föddes 1819 i en liten stad i Warwickshire som Mary Anne Evans. Hon var i långa perioder hushållerska hos sin far som blivit änkling 1835, men hon skaffade sig en utbildning, kunde främmande språk och umgicks med fritänkare, exempelvis den utopiske socialisten Robert Owen och Harriet Martineau, som kallats den första kvinnliga sociologen. Eliot översatte 1846 den tyske teologen David Strauss *Das Leben Jesu*, vars kritiska läsning av evangelierna orsakade stort rabalder inte bara i Tyskland. Eliots översättning rev upp liknande stormvågor i England – och i hennes hem, fadern hotade att slänga ut henne när han förstod att hon börjat ifrågasätta sin religiösa tro. Hon rättade tillfälligt in sig i kyrkbänken och bidade sin tid.

Efter faderns död 1849 gav hon sig av på en årslång resa till Schweiz och vid hemkomsten bosatte hon sig i London, bytte sitt förnamn till Marian och började skriva i vänstertidskriften »The Westminster Review« som hon snart också redigerade. Hon var trettioett år, självförsörjande och fri, det vill säga så fri hon nu kunde vara i det viktorska England. År 1851 träffade hon filosofen och kritikern George Henry Lewes, de kom att leva tillsammans fram till hans död 1878 men gifte sig inte eftersom han redan hade en fru och tre barn. Frun hade dessutom fyra barn med Lewes bäste vän, men officiellt var det hon som var mrs Lewes, medan Marian Evans stöttes ut ur de flesta kretsar när hon valde att leva med en gift man. Hon skämdes dock inte, kallade sig mrs Lewes och signerade också sina brev med det efternamnet. Mr Lewes tycks å sin sida inte ha haft några problem med att leva med en kvinna som tidigt i deras liv både var mer berömd och tjänade mångdubbelt så mycket som han. Tvärtom stöttade han hennes skrivande – och hon hans – genom arbetsdagar präglade av gemenskap och jämlikhet: skriva på morgonen, promenera på eftermiddagen, läsa högt för varandra på kvällen.

Det är alltså en etablerad kritiker, essäist och översättare av inte bara Strauss utan även filosoferna Ludwig Feuerbach och Baruch Spinoza som 1857 debuterar skönlitterärt med en lång novell, »The Sad For-

tunes of the Reverend Amos Barton«. Nu under den manliga pseudonym hon behöll livet ut för sina romaner, även när hennes identitet hade avslöjats så att George Eliot inte längre kunde skydda henne och Lewes från skvaller, och långt efter det att kvinnliga författare hade börjat publicera sig under eget namn. En förklaring är att hon inte ville förknippas med »Silly Novels by Lady Novelists« som hon ägnade en essä i »The Westminster Review« 1856. Själv skriver hon inte det den danske kritikern Georg Brandes några decennier senare skulle avfärda som »dameromaner«, hon ger i stället filosofiska och sociala frågor litterär form.

Några år tidigare hade hon i en essä slagit fast att »science has no sex«, vetenskap har inget kön, det finns ingen skillnad mellan mäns och kvinnors tankeförmåga. Men hon såg att det fanns fysiska, känslomässiga och psykologiska olikheter mellan män och kvinnor och att det krävdes en viss samhällsordning för att dessa olikheter inte skulle leda till underordning av kvinnor utan i stället bli »a source of variety and beauty«, en källa till mångfald och skönhet. Hon menade att kvinnor hade något särskilt att bidra med just inom litteraturen: ge exempel, bidra till dygd och förfina sensibiliteten. De många äktenskapsromaner som skrevs av kvinnor under den viktorianska eran 1837–1901 hade också för det mesta en undertext, romanen var i själva verket den enda form som stod till buds för kvinnlig kritik av religion och politik. Även för George Eliot var äktenskapsromanen den självklara formen att gjuta filosofi och samhällskritik i.

Den stackars pastor Amos Barton i debutberättelsen har en fru som det är ännu mer synd om. Hon sliter bokstavligen ihjäl sig för att hålla ihop den familj pastorn inte förmår försörja med sina obegripliga och motsägelsefulla predikningar. Att skildra en präst som vilken människa som helst, svag och olämplig för det yrke han valt, var inte okontroversiellt. Anglikanska kyrkan hade visserligen sedan Henrik VIII tillåtit präster att gifta sig, men de stod fortfarande över menigheten. Eliots skildring av Barton motsvarar inom litteraturens ram det Strauss hade gjort i *Das Leben Jesu*: betraktat honom som människa mer än gud och kritiskt granskat berättelsen om hans gärningar.

Amos Barton är den första av tre berättelser i Eliots *Scenes of Clerical*

Life som alla utspelar sig i den fiktiva landsortsstaden Milby med en präst som bi- eller huvudperson. Här framträder nu den milt ironiska berättare som Eliot kommer att utveckla i sina romaner och som drar in läsaren i ett samtal fullt av klokskap, kommentarer och moralisk reflektion. Landsortsstaden är den miljö hon ständigt återkommer till och där hon låter tidens sociala oro och religiösa osäkerhet komma till uttryck. Agnostiska och frikyrkliga rörelser utmanade den kristna ortodoxin och industrialiseringen förändrade i grunden produktions- och levnadsvillkor, även på landsbygden. Rösträttsrörelser ifrågasatte det faktum att endast arton procent av den manliga befolkningen i Storbritannien fick rösträtt i den Reform Act från 1832 som presenterades som ett framsteg trots att den obesuttna arbetarklassen (och förstås kvinnorna) lämnades utanför.

Allt detta och mer därtill gestaltas i *Middlemarch*, som började publiceras 1871 men utspelar sig 1829–32, alldeles före The Reform Act, och följer en stor skara personer som på olika sätt påverkas av samhällsutvecklingen. De flesta av invånarna i Middlemarch anar inget om den framtid där rikemansväldet innehar makten medan lantadelns hyggliga förmögenheter inte kommer att vara mycket värda, men tidens rörelser ställer alla inför moraliska och psykologiska problem som liknar varandra, men som var och en måste lösa utifrån sina egna förutsättningar. Kvinnans ställning, en ny syn på äktenskap, pedagogiska reformer och religiös väckelse får sin belysning, liksom konstens förhållande till livet, den framväxande journalistiken och framstegen på teknikens och medicinens område, allt förkroppsligat av de olika romangestalterna och deras plats i samhället. Många olika yrken och positioner är representerade: lanthandlare, bankir, rättare, rentier, godsägare, journalist, präst, sällskapsdam – en av få försörjningsmöjligheter för en ogift kvinna – och den i 1800-talsromanen oundgängliga läkaren.

Eliot hade lämnat gudstron bakom sig, för henne låg en människas öde i hennes egenskaper och karaktär. Hur hon utvecklar dem är beroende av hennes sociala situation, pengar spelar en central roll, och ingen kan bortse från att ekonomiska realiteter ligger bakom skillnader i status och klasstillhörighet. Ett arv kan rädda från undergång, en skuld krossa familjer, en konkurs störta i fördärvet. Eliot skulle dock

inte fullt ut skriva under på den historiematerialistiska tesen att det sociala varat bestämmer medvetandet, hon är inte determinist utan gestaltar människor som formas av varandra och sina inre erfarenheter. Men en människas potential kan inte förverkligas närsomhelst och varsomhelst, det krävs som sagt en viss samhällsordning för att olikhet ska bli en källa till mångfald och skönhet.

Romanen inleds med berättarens reflektioner över helgonet Teresa av Ávila och alla potentiella Teresor som fötts in i samhällen där deras ambitioner varken har fått stöd eller uppmuntran. Så presenteras vi på första kapitlets första rad för Dorothea Brooke och inser snart att hon är en av dessa som vill göra helgonkarriär. Hur ser vi det? Vi befinner oss som sagt i en 1800-talsroman och kläderna är lika centrala som äktenskap och pengar, kläderna gör både mannen och kvinnan. Dorothea har inget till övers för garneringssnören och draperingar, hon bär en enkel klänning medan hennes syster Celias klänning ger uttryck för »en viss fåfänga«. Här gäller det att inte dra förhastade slutsatser om vem som är vis och vem som är våp, snart korrigeras vårt första intryck när den medelålders prästen Casaubon kommer på tal och Celia beskriver honom som den torre, bottenfrusne och självupptagne perukstock han är. Celia är inte bara klarsynt utan har också intuition, likt Margareta i Goethes *Faust* som genast uppfattade Mefistofeles bockfot under kostymen. Dorothea däremot är förblindad av sina ambitioner och sin upphöjda världsbild, hon vill göra något verkligt viktigt och tror att Casaubon är rätt för henne – hon kommer förstås att bli besviken.

När Dorothea gift sig med Casaubon tar det bara sex veckor innan vi får se henne gråta. Hon är i Rom på bröllopsresa och överväldigas av stadens våldighet, dess blandning av hedniskt och kristet, ruiner och basilikor, vita statyer och vardagens smuts. Helgondrömmar i lantliga och puritanska Middlemarch krymper till ingenting i den eviga stadens ljus.

Läkaren Lydgate är på många sätt lik Dorothea, även om han brinner för vetenskapen i stället för religionen. Han är djärv, radikal och full av reformidéer, men Middlemarch är för litet för hans drivkraft och han blir dessutom ett offer för sin tids kvinnosyn när han väljer

att gifta sig med Rosamond. Hon är en söt och intagande ung kvinna som kan spela piano och brodera petits points, men som i sin tur har sociala ambitioner och orealistiska förväntningar, inte minst ekonomiska, på livet som läkarhustru. Ändå grips läsaren av medlidande med henne, det finns bara förlorare i Lydgates och Rosamonds äktenskap, liksom i Dorotheas och Casaubons – om man inte räknar desillusion som en vinst.

Dorothea och Lydgate är bara två av många gestalter i romanen som måste lära sig leva i enlighet med sina insikter i stället för sina instinkter. Det är inte ödet som styr deras liv, utan en kombination av sociala villkor och personliga egenskaper. Alla kan välja, men för att kunna välja rätt måste var och en förstå sin värld i all dess vardaglighet och vad det innebär att verka i den. För det är till syvende og sidst romanens stora tema: vägen till självinsikt. Vem en människa är påverkas av vad hon gör men också av andra människor och det samhälle hon lever i. *Middlemarch* kastar ljus över den erfarenheten och romanens undertitel berättar vad det handlar om: »landsortsliv«. Att inse det vanliga livets värde framställs som ett ideal i *Middlemarch*, och det är något nytt i romanens historia, skapat för vuxna.

Ingrid Elam

Företal

SÄKERT HAR DEN som på allvar intresserar sig för människans historia och för hur detta sällsamt sammansatta väsen uppträtt under tidens gång, åtminstone som hastigast dröjt vid den heliga Teresas¹ liv, och med viss ömhet smålett vid tanken på den lilla flickan och hennes ännu mindre bror som en morgon gav sig av hand i hand för att bli martyrer i morernas land. Ut från det karga Ávila vandrade de, storögda och hjälplösa som två hjortkalvar, men med högst mänskliga hjärtan som redan slog för en ädel strävan – till dess att verkligheten i form av deras farbröder tvingade dem att vända hemåt från sitt stora företag. Denna barnsliga pilgrimsvandring var en värdig början. Teresas lidelsefulla, självupppoffrande natur krävde ett heroiskt liv – vad betydde väl för henne omfångsrika riddarromaner, eller en talangfull flickas erövringar i det sociala livet? Hennes låga slukade snabbt detta obetydliga bränsle och sträckte sig, närd inifrån, efter något som kunde skänka evig tillfredsställelse. Något som aldrig skulle ge upphov till modlöshet, som kunde förlika hennes inre misströstan med den hänryckta insikten om ett liv bortom jaget. Hon fann sin heroiska gärning i reformeringen av en religiös orden.

Denna spanska kvinna som levde för trehundra år sedan var långt ifrån den sista i sitt slag. Det har fötts många driftiga Teresor som aldrig fått ett heroiskt liv som skapat genklang vida omkring, som kanske bara fått ett liv fullt av misräkningar på grund av att deras andliga förmågor rimmat så illa med de torftiga möjligheter som stått dem till buds. Som kanske blott blev ett tragiskt misslyckande som aldrig besjungits av någon hyllad poet utan i stället sjunkit i glömska, sörjt av ingen. Med dunkla mål och under svåra omständigheter försökte de rikta sina tankar och gärningar mot högre syften – men för vanliga

dödliga föreföll deras strävanden inkonsekventa och förvirrade. Dessa sena tiders Teresor fick inget samhälleligt stöd som kunde ha väglett den brinnande anden. Nu kom deras iver att växla mellan stora men vaga ideal och allmän kvinnlig trånad, där det ena förkastades som gränslöst och det andra fördömdes som syndigt.

Somliga har menat att dessa felslagna liv har med den kvinnliga naturens förvirrande och gudagivna svårbestämbarhet att göra; om det funnits en kvinnlig oförmåga lika definitiv som förmågan att räkna till tre och inte längre än så, skulle kvinnans sociala lott ha kunnat behandlas med vetenskaplig exakthet. Men det svårbestämbara kvarstår, och variationsmöjligheterna är i själva verket långt fler än någon kan föreställa sig med utgångspunkt i det likformiga i kvinnliga frisyrier och i de populäraste kärlekshistorierna på vers och prosa. Här och där växer en svan upp bland ankungarna i den grumliga dammen utan att finna någon gemenskap med andra av sin egen art. Här och där föds en sankta Teresa, en grundare av ingenting, vars överfulla hjärtas slag och tårar över att inte få verka i det godas tjänst dämpas och skingras på grund av alla hinder, i stället för att få utlopp i en god och bestående gärning.

B O K E T T

Miss Brooke

Kapitel 1

»Eftersom jag icke kan vara till nytta då jag är kvinna,
sträcker jag mig ständigt efter sådant som ligger nära det.«

BEAUMONT OCH FLETCHER: *The Maid's Tragedy*²

DOROTHEA BROOKE ÄGDE det slags skönhet som framhävs av enkla kläder. Hennes händer och handleder var så fint formade att hon kunde bära ärmar lika fläddfria som de som italienska målare har framställt den heliga jungfrun i, och värdigheten i såväl hennes profil som hennes hållning och sätt att föra sig underströks av den enkla klädedräkten, vars lantliga stil gav henne en utstrålning som kunde liknas vid ett skönt citat från Bibeln – eller från en av våra äldre diktare – i en artikel i dagens tidningspress. Det sades ofta om henne att hon var osedvanligt klok och begåvad, fastän med tillägget att hennes syster Celia ägde mer sunt förnuft. Men Celia bar knappast fler smycken, och endast en uppmärksam iakttagare förmådde upptäcka att hennes klädedräkt gav uttryck för en viss fåfänga. Miss Brookes enkla sätt att klä sig berodde nämligen på flera omständigheter, varav de flesta delades av hennes syster. Det hade till viss del att göra med att de var förnåma. Släkten Brooke kunde visserligen inte direkt räkna sig till aristokratin, men den var odiskutabelt »fin«. Gick man ett par generationer tillbaka fann man varken hökare eller diversehandlare bland förfäderna – inget mindre än en amiral eller hög prästman, ja, det fanns till och med en puritan av börd som tjänstgjort under Cromwell, men som senare bytt sida och lyckats klara sig genom alla politiska förvecklingar och blivit ägare till ett ansevärt familjegods. Unga kvinnor med en sådan bakgrund som levde i ett stillsamt herrskapshus på landet och

gick i en bykyrka knappt större än ett vardagsrum, betraktade naturligt nog överdrivet prål som en krämdotters önskedröm. Till detta kom en sansad ekonomi, vilket på den tiden innebar att dyra klädinköp var det första man drog ner på, då de marginaler som fanns lades på utgifter av större betydelse. Detta kunde om man bortsåg från den roll religionen spelade ha räckt som förklaring till den enkla dräkten. Men i miss Brookes fall skulle religionen ensam ha fällt avgörandet; och Celia rättade sig fogligt efter systemns alla åsikter, med den skillnaden att hon lät dem genomsyras av det sunda förnuft som förmår godta stränga påbud utan överdriven gudfruktighet. Dorothea kunde flera passager ur Pascals *Pensées*³ och Jeremy Taylors skrifter⁴ utantill, och i ljuset av kristendomens lära om mänskligheten tedde sig alla tankar på kvinnligt klädmode som rena galenskapen. Hon kunde inte förena sin ängslan inför det andliga livet och dess evighetsperspektiv med något större intresse för sådant som kantsnoddar och konstfärdiga draperingar. Hon hade en teoretisk läggning och längtade efter något som kunde ge henne en upphöjd förståelse av världen, men som förstås också skulle inbegripa Tiptons församling och hennes egen tillvaro där. Hon hade lätt att gripas av sådant som väckte stora och intensiva känslor, och var snabb att låta sig fångas av allt som tycktes besitta dessa egenskaper. Samt lika snabb att söka martyrskapet, för att sedan ångra sig och därpå trots allt ta på sig martyrskapet där hon alls inte sökt det. Dessa karaktärsdrag hos en giftasvuxen flicka påverkade naturligtvis hennes öde och hindrade det från att avgöras på det vanliga sättet – med utseende, fåfänga och hundlik tillgivenhet som enda grund. Dessutom var hon, den äldsta system, ännu ej tjugo år fyllda. De hade båda två, sedan de förlorat sina föräldrar i tio-tolvårsåldern, fått sin uppfostran enligt en plan präglad av både stränghet och godtycke. Först i en engelsk familj och därefter i en schweizisk familj i Lausanne, ombesörjd av deras ogifte farbror och förmyndare som på detta sätt försökt råda bot på det sorgliga faktum att de blivit föräldralösa.

Det var nu mindre än ett år sedan de kommit till Tipton Grange för att bo hos sin farbror, en man på närmare sextio år med eftergiven läggning, obestämda åsikter och vacklande politiska sympatier. Han hade rest mycket i yngre dagar, och det ansågs allmänt i denna del av

grevskapet att han på grund av detta drabbats av alltför stor obeslutsamhet. Mr Brookes ståndpunkter var lika svåra att förutsäga som vädret; det enda man med säkerhet kunde säga var att han alltid hade de bästa avsikter för ögonen, och att han spenderade så lite pengar som möjligt på att förverkliga dessa avsikter. Men även hos ett aldrig så vacklande sinne kan man finna en hård kärna av orubbliq vana. Det finns en typ av män som kan vara ryggradslösa i allt som rör deras egna intressen utom i fråga om snusdosan, som de med misstänksam och vaksam blick håller i ett hårt och girigt grepp.

Mr Brooke var helt uppenbart i avsaknad av puritanernas medfödda dådkraft, men hos hans brorsdotter brann den lika starkt såväl i fel som i dygder och övergick då och då i otålighet inför farbroderns prat eller hans sätt att »låta allting ha sin gång« på godset, och fick henne att längta desto mer efter den dag då hon skulle bli myndig och själv få bestämma över pengar till sina generösa planer. Hon betraktades som en rik arvtagerska, för systrarna hade nämligen inte bara sjuhundra pund om året vardera efter sina föräldrar, utan om Dorothea gifte sig och fick en son så skulle denne även ärva mr Brookes gods, uppskattningsvis värt omkring tretusen pund om året. Detta var en avkastning som framstod som en ren förmögenhet för lantliga familjer som deras, vilka fortfarande diskuterade mr Peels' senaste åsikt om katolikernas rättigheter, och inte visste någonting om framtidens guldgruvor och om det lysande nya rikemansvälde som så osjälviskt har höjt det förnåma livets nödtröft till skyarna.

Och varför skulle inte Dorothea gifta sig – en flicka som var så vacker och hade sådana framtidsutsikter? Det kunde väl inget hindra förutom hennes förkärlek för överdrifter, och hennes fasta beslutsamhet att leva sitt liv i enlighet med uppfattningar som kunde få en försiktig man att tveka innan han bad om hennes hand, eller som kanske till och med kunde få henne att tacka nej till alla giftermålsanbud. En ung dam av god familj med ansevärda tillgångar som plötsligt kunde falla på knä på ett kallt stengolv bredvid en sjuk arbetare och be med en glöd som om hon levde på apostlarnas tid – som kunde få de underligaste infall som att börja fasta likt påvevännerna och sitta uppe på nätterna och läsa gamla teologiska böcker! En sådan hustru skulle plötsligt en

morgon kunna väcka sin man med nya idéer om hur hennes inkomster skulle användas, idéer som skulle avvika från den allmänna synen på god ekonomi och behovet av ridhästar – och en förnuftig man skulle naturligtvis tänka sig för både en och två gånger innan han ingick ett sådant riskfyllt äktenskap. Kvinnor förväntades uttrycka alla möjliga besynnerliga åsikter, men det bästa sättet att skydda samhällets och hemlivets fortbestånd var att försäkra sig om att ingen tog fasta på åsikter. Förståndiga människor gjorde som grannarna gjorde, så att man genast såg om någon galning gick lös och kunde undvika densamme.

Den allmänna uppfattningen om de nytilkomna unga damerna var mestadels, även bland de enkla torparna, till Celias fördel på grund av hennes vänliga och oskuldsfulla sätt, medan miss Brookes stora ögon, i likhet med hennes religiösa böjelser, tycktes alltför främmande och oroande. Stackars Dorothea! Jämförd med system framstod Celia med sitt oskuldsfulla utseende som den kloka flickan med fötterna på jorden – för en människas inre är så mycket mer raffinerat än den yttre väv som täcker henne likt ett slags vapensköld eller urtavla.

Men trots att Dorothea hade ett så ofördelaktigt rykte tyckte de som närmade sig henne att hon ägde en charm som inte alls stämde överens med det de fått höra. De flesta män fann henne förtrollande när hon satt till häst. Hon älskade den friska luften och landskapets omväxlande skönhet, och när hennes ögon och kinder glödde av glädje och fröjd påminde hon alls inte om en religiös fanatiker. Ridningen var en njutning hon unnade sig trots samvetskvalen hon fick – hon upplevde att hon njöt av tidsfördrivet på ett hedniskt och sinnligt sätt och önskade att hon hade kraften att avstå från det.

Hon var öppen, lidelsefull och inte det minsta självisk. Ja, det var rent av rörande att se hur hennes fantasi försåg hennes syster Celia med egenskaper som var långt överlägsna hennes egna, och om en herre kom till Tipton Grange i något annat ärende än för att träffa mr Brooke slöt hon sig alltid till att han måste vara förälskad i Celia. Som sir James Chettam, till exempel, som hon alltid betraktade ur Celias synvinkel medan hon tyst frågade sig om det vore klokt av system att tacka ja till hans frieri eller inte. Att han kunde tänkas vilja uppvakta henne själv skulle hon ha tyckt var både skrattretande och orimligt.

Trots Dorotheas starka iver att få inblick i livets sanningar hade hon mycket barnsliga föreställningar om äktenskapet. Hon var säker på att hon skulle ha sagt ja till den lärde Hooker⁶ om hon blivit född i tid för att hinna rädda honom från det olyckliga misstag han begick genom att gifta sig, eller till John Milton⁷ när han blivit blind, eller till vem som helst av de andra stora män vilkas egenartade vanor det skulle ha varit en from och härlig gärning att underkasta sig. Men en stilig och älskvärd baronet som alltid svarade »Precis« på allt hon sa, även när hon uttryckte osäkerhet – hur skulle hon kunna göra sig en bild av honom som en framtida äkta man? Det verkligt lyckade äktenskapet måste vara det där ens make var som ett slags far, en som till och med skulle kunna lära ut hebreiska om man så önskade.

Dessa udda drag i Dorotheas karaktär var orsaken till att mr Brooke blev så mycket mer klandrad av familjerna i grannskapet för att han inte anlitade någon medelålders dam som vägledare och sällskap åt sina brorsdöttrar. Men eftersom han för egen del fruktade en bestämd och viljestark kvinna av detta slag, som kunde tänkas åta sig en sådan uppgift, lät han sig hellre övertalas av Dorotheas invändningar, och var i detta fall djärv nog att trotsa omvärlden – det vill säga mrs Cadwallader, kyrkoherdens hustru, och den lilla grupp av finare familjer som de umgicks med i detta nordöstra hörn av Loamshire. Så miss Brooke fick fortsätta att styra över farbroderns hushåll och tyckte alls inte illa om sin nya ställning och den respekt och värdighet den skänkte henne.

Denna dag skulle sir James Chettam äta middag på Tipton Grange tillsammans med en annan herre som flickorna aldrig hade träffat och vars namn fyllde Dorothea med vördnadsfull förväntan. Det var pastor Edward Casaubon, känd i grevskapet som en mycket lärd man och, enligt vad som sades, sedan många år tillbaka sysselsatt med ett stort religionshistoriskt verk. Han var dessutom en man som var så pass välbärgad att det kastade en viss glans över hans fromma arbete, och han hade också egna åsikter som alla skulle få ett klarare begrepp om när boken väl kom ut. Hans blotta namn ägde en tyngd som var svår att förstå utan mer ingående kunskaper i de lärda ämnena.⁸

Tidigt på dagen hade Dorothea kommit tillbaka från småskolan som hon startat i byn, och nu satt hon på sin vanliga plats i det vackra

vardagsrummet, som låg mitt emellan systrarnas sovrum, i färd med att avsluta en planritning för några små hus åt lantarbetarna (ett arbete hon fann stort nöje i). Celia, som hade suttit och betraktat henne och tvekat om hon skulle våga komma med ett förslag, sa:

»Kära Dorothea – om du inte har något emot det – om du inte är alltför upptagen – skulle vi inte kunna titta på mammas smycken i dag och dela upp dem mellan oss? I dag är det exakt sex månader sedan du fick dem av farbror och du har inte ens tittat på dem ännu.«

Celia såg aningen trumpen ut innan hon ordnade till anletsdragen av sin vanliga respektfulla vördnad för Dorothea och hennes principer, två storheter som kunde resultera i mystiska spänningar om man råkade komma åt dem på fel sätt. Till sin lättnad såg hon att Dorotheas ögon var fulla av skratt när hon tittade upp.

»Vilken fantastisk liten almanacka du är, Celia! Är det sex kalendermånader eller sex månvarv sedan?«

»Det är den 30 september i dag, och det var den 1 april som du fick dem av farbror. Du minns att han sa att han hade glömt bort dem helt fram till dess. Jag tror inte att du har tänkt på dem en enda gång sedan du låste in dem i skåpet där borta.«

»Men kära vän, vi kommer ändå aldrig att använda dem, det vet du ju.« Dorothea talade i vänlig ton, till hälften smeksamt, till hälften undervisande. Hon hade en penna i handen och ritade små stödskeer i marginalen.

Celia rodnade och blev genast mycket allvarlig. »Kära du, jag tycker inte att vi visar mammas minne tillräcklig respekt om vi bara lägger undan dem utan att bry oss om dem. Och dessutom«, tillade hon efter ett ögonblicks tvekan med en gäll snyftning av besvikelse, »så är det inte alls ovanligt med halsband nu för tiden. Och madame Poinçon, som på många sätt var strängare än du, hade ofta smycken på sig. Och många andra kristna – jag är säker på att det finns kvinnor som är i himlen nu och som bar smycken när de levde.« Celia visste med sig att hon kunde visa prov på en viss själslig styrka när ämnet var något hon brann för.

»Vill du verkligen använda dem?« utbrast Dorothea med ett uttryck av häpen överraskning som tog hela hennes kropp i besittning och fann

utlopp i en dramatisk gest, som hon hade lärt sig av just den madame Poinçon som ofta burit smycken. »Då är det klart att vi ska ta fram dem. Varför har du inte sagt det tidigare? Men nycklarna, nycklarna!« Hon tryckte fingrarna mot tinningarna, uppenbart förtvivlad över sitt dåliga minne.

»Här är de«, sa Celia som hade förberett sig noga och var beredd på frågan.

»Ta då och lås upp den stora lådan i skåpet och ta fram smyckeskrinet, är du snäll.«

Skrinet stod snart öppet framför dem med smyckena utbredda som en skimrande och vacker blomsterrabatt på bordet. Det var ingen stor samling, men några av smyckena var verkligen osedvanligt vackra. De finaste, och de man först lade märke till, var ett halsband med lilaröda ametister i utsökt guldfattning och ett pärlkors med fem briljanter. Dorothea tog genast upp halsbandet och fäste det runt sin systers hals, där det satt nästan lika tätt som ett armband. Men det framhävde skönheten i Celias hals och huvud som påminde om Henrietta Marias⁹, vilket hon själv kunde se i väggspegeln mitt emot dem.

»Titta bara, Celia! Det kan du bära till din klänning av indiskt muslin. Men korset kan du bara ha till mörka klänningar.«

Celia försökte låta bli att le av glädje. »Men åh, Dodo, korset måste du behålla själv.«

»Nej, nej, snälla du, nej«, sa Dorothea och lyfte upp en hand i en avvärjande rörelse.

»Jo, det måste du visst, det skulle klä dig – till din svarta klänning«, envisades Celia. »Du *skulle* faktiskt kunna ha det till den.«

»Inte för allt i världen, inte för allt i världen. Ett kors är det sista jag kan tänka mig att bära som prydnad.« Dorothea rös en aning.

»Men då tycker du väl att det är fel av mig att bära det«, sa Celia osäkert.

»Nej, kära du, inte alls«, sa Dorothea och strök systemen över kinden. »Varje själ har sitt unika utseende, det som passar den ena passar inte den andra.«

»Men vill du kanske inte behålla det för mammas skull?«

»Nej, jag har andra saker efter mamma – hennes skrin av sandelträ

som jag tycker så mycket om – ja, många saker. De här är dina nu, kära du. Det är inget vi behöver diskutera mer. Så, ta dina saker nu.»

Celia kände sig lite sårad. Det fanns något överlägset i denna puritanska tolerans, som knappast var mindre prövande för en yngre syster som inte var lika gudfruktig, än vad en puritansk förföljelse skulle ha varit.

»Men hur ska jag kunna bära smycken om du, som är äldst av oss, aldrig bär några?»

»Nej, vet du vad, Celia. Nu begär du verkligen för mycket om du vill att jag ska bära sådant här bjäfs bara för att du tycker om det. Om jag satte på mig ett sådant här halsband skulle det kännas som om jag virvlade runt i piruetter, hela världen skulle snurra runt för mig så att jag inte visste hur jag skulle hålla mig på fötter.»

Celia hade knäppt upp halsbandet och tagit av det. »Det skulle nog sitta lite för hårt runt din hals. Ett hängsmycke skulle passa dig bättre«, sa hon med en viss tillfredsställelse. Att halsbandet inte alls passade Dorothea betydde att Celia med större glädje kunde ta emot det. Hon öppnade några små etuier med ringar, bland dem en vacker smaragd med diamanter, och i samma stund kikade solen fram bakom ett moln och sände in en stråle av sitt ljussken över bordet.

»Så underbart vackra de här stenarna är!« sa Dorothea, gripen av en känsla lika plötslig som solskenet. »Det är märkligt hur djupt färger kan tränga in i ens sinne, precis som dofter. Det är nog därför ädelstenar används som andliga symboler i Johannes uppenbarelse. De är som små bitar av himlen. Jag tycker att den där smaragden är vackrare än någon av de andra.«

»Och här är ett armband som passar till den«, sa Celia. »Det såg vi inte först.«

»De är underbara«, sa Dorothea och lät ringen och armbandet glida in på sitt finger och över sin fina handled och höll upp dem mot fönstret i höjd med ögonen – samtidigt som hon försökte rättfärdiga sin lycka över färgerna genom att införliva dem i sin mystiskt religiösa glädje.

»Dem vill du väl behålla, Dorothea?» sa Celia en aning osäkert, samtidigt som hon förvånat tänkte att hennes syster började falla till föga, och också att smaragder skulle passa ännu bättre till hennes egen

hy än lilaröda ametister. »Du måste behålla den där ringen och armbandet, även om du inte vill ha något annat. Men titta, de här agaterna är väldigt vackra – och diskreta.«

»Ja! Jag ska behålla de här – ringen och armbandet«, sa Dorothea. Sedan lät hon handen falla ner på bordet och fortsatte med ett annat tonfall: »Men så sorgligt det är att människor letar efter sådana här saker och bearbetar och säljer dem!« Hon tystnade igen, och Celia väntade sig att systemen skulle avstå från smyckena, vilket hon borde göra om hon ville vara konsekvent.

»Ja, kära du, de här behåller jag«, sa Dorothea med bestämd röst. »Men ta bort allt det andra, och skrinet med.«

Hon fattade pennan på nytt utan att ta av sig smyckena och fortsatte att betrakta dem. Hon tänkte att hon ofta skulle plocka fram dem och låta ögat glädjas åt dessa små kaskader av färg.

»Tänker du ha dem på dig i andras sällskap?« sa Celia och iakttog sin syster, uppriktigt nyfiken på vad hon skulle svara.

Dorothea kastade en hastig blick på sin syster. Trots att hon helst ville se enbart goda egenskaper hos dem hon älskade, kände hon då och då små styng av skarpsinne som inte var utan kritisk hetta. Om miss Brooke någonsin skulle lyckas att hålla sitt temperament i schack så skulle det inte bero på avsaknad av inre glöd.

»Kanske«, sa hon ganska högdraget. »Jag vet ju inte hur lågt jag kan komma att sjunka.«

Celia rodnade och kände sig olycklig. Hon såg att hon hade förnärmat sin syster och vågade inte säga något vänligt som tack för smyckena, som hon lade tillbaka i skrinet och bar bort. Dorothea kände sig också olycklig när hon fortsatte med sina husritningar, och frågade sig själv hur välvilliga hennes känslor och ord egentligen hade varit i den scen som slutat med hennes lilla utbrott.

Celias samvete sa henne att hon inte alls hade handlat orätt, att det var helt naturligt och berättigat att ställa en sådan fråga, och hon upprepade för sig själv att Dorothea var inkonsekvent – att hon antingen borde ha behållit allt som var hennes andel eller, i enlighet med vad hon själv hade sagt, ha avstått från alltihop.

»Jag är säker på ... jag tror i alla fall«, tänkte Celia, »att det inte

kommer att påverka mina böner att jag bär ett halsband. Och jag förstår inte varför jag skulle rätta mig efter Dorotheas åsikter nu när vi ska ut i sällskapslivet, även om hon förstås bör rätta sig efter dem. Men Dorothea är inte alltid konsekvent.«

Så satt Celia tyst böjd över sitt broderi tills hon hörde sin syster ropa.

»Kom, Kitty, kom hit och titta på mina husritningar. Jag hade nog kunnat bli en stor arkitekt, om jag bara inte haft så svårt att få in trap-porna och eldstäderna på rätt ställen.«

När Celia lutade sig fram över papperet lade Dorothea smeksamt kinden mot systemns arm. Celia förstod gesten. Dorothea insåg att hon hade handlat fel, och Celia förlät henne. Så länge de kunde minnas hade det alltid funnits en blandning av kritik och vördnadsfull beundran i Celias syn på sin äldre syster. Den yngre hade alltid burit ett ok – men finns det någon varelse under ett ok som inte har sina egna åsikter?

Kapitel 2

»Dime, ¿no ves aquel caballero que hacia nosotros viene, sobre un caballo rucio rodado, que trae puesto en la cabeza un yelmo de oro?« »Lo que yo veo y columbro«, respondió Sancho, »no es sino un hombre sobre un asno pardo, como el mío, que trae sobre la cabeza una cosa que relumbra.« »Pues ese es el yelmo de Mambrino«, dijo Don Quijote.

CERVANTES

»Hör du, ser du inte riddaren som kommer emot oss på en gråskimmel och har en guldhjälm på huvudet?« »Vad jag ser och anar«, svarade Sancho, »är en man som rider på en grälle som min och har nånting som glänser på huvudet.« »Men det är ju Mambrinos hjälm«, sade Don Quijote.

Översättning Jens Nordenhök

»SIR HUMPHRY DAVY?« sa mr Brooke över soppan på sitt älskvärt leende sätt, som svar på sir James Chettams upplysning att han för närvarande ägnade sig åt att studera Davys *Lantbrukskemi*.¹⁰ »Sir Humphry Davy, ja – honom åt jag middag med en gång för många år sedan hos Cartwrights, och Wordsworth var också där – diktaren Wordsworth, ni vet. Det är faktiskt rätt märkligt. Jag läste i Cambridge när Wordsworth var där, men jag träffade honom aldrig – och så åt jag middag med honom tjugo år senare hos Cartwrights. Det är konstigt hur det kan bli. Men Davy var där, han var poet han också. Eller, Wordsworth var en poet av yppersta klass och Davy av andra klass. Det är sant och visst.«

Dorothea kände sig lite mer förlägen än vanligt. Då de precis börjat äta och sällskapet var så pass litet och rummet så tyst, skavde dessa trivialiteter ur en fredsdomares mun. Hon undrade hur en man som mr Casaubon kunde stå ut med så mycket tomt prat. Hans uppträdande var mycket värdigt, tyckte hon. Hans stålgrå hår och djupt liggande ögon kom honom att likna porträttet av Locke. Han hade den magra gestalt och bleka hy som passade en lärd forskare, och han var så olik han gärna kunde vara den blomstrande typ av engelsman med röda polisonger som representerades av sir James Chettam.

»Jag läser också *Lantbrukskemi*«, sa den gode baronetten, »eftersom jag själv tänker överta skötseln av en av mina gårdar, för att se om det inte är möjligt att införa bättre jordbruksmetoder bland mina arrendatorer. Tror ni att det är en bra idé, miss Brooke?«

»Ett stort misstag, Chettam«, inföll mr Brooke, »att blanda in elektricitet och sådana saker i jordbruket och förvandla ladugården till en salong. Det är inte lönt. Jag ägnade mig själv rätt mycket åt naturvetenskapen en gång i tiden, men jag insåg att det inte kunde löna sig. Det för med sig allt möjligt, det går inte att få någon hejd på det. Nej, nej – se hellre till att era arrendatorer inte säljer sitt hö och så vidare, och ge dem avloppsdiken, ni vet. Men era nya fina jordbruksmetoder kommer inte att löna sig, det finns ingen dyrare flöjt att blåsa i. Ni kan lika gärna hålla er med ett koppel jakthundar.«

»Men«, sa Dorothea, »det är väl bättre att lägga pengar på att försöka ta reda på hur folk ska kunna få ut mesta möjliga av sin jord, som alla ska leva av, än att hålla sig med hästar och hundar som bara galopperar över den. Det är ingen synd att göra sig fattig genom att utföra experiment för allas bästa.«

Hon talade med större iver än man kunde vänta av en så ung dam, men sir James hade trots allt vänt sig direkt till henne. Det brukade han göra, och hon hade ofta tänkt att hon nog skulle kunna få honom att göra många goda gärningar när han väl hade blivit hennes sväger.

Mr Casaubon vände blicken mycket uppmärksam mot Dorothea medan hon talade, och tycktes se på henne med nya ögon.

»Ni vet, unga damer förstår sig inte på nationalekonomi«, sa mr Brooke och log mot mr Casaubon. »Jag kommer ihåg när vi läste Adam

Smith allihop. *Det* är en bok, vill jag lova! Jag tog till mig alla nya idéer en gång i tiden – människans möjligheter till förkovran, och det ena med det andra. Men somliga påstår att historien rör sig i cirklar, och det går mycket väl att hävda. Det hävdade jag själv en gång. Faktum är att det mänskliga förnuftet kan leda en lite för långt – över kanten, så att säga. Det ledde mig rätt så långt en gång i tiden, men jag insåg att det inte skulle hålla i längden. Så jag bromsade, jag bromsade i tid. Men inte för häftigt. Jag har alltid förespråkade ett visst mått av teori, vi måste ändå tänka. Annars skulle vi hamna i medeltidens mörker igen. Men på tal om böcker så har vi ju Southey¹¹ bok om spanska självständighetskriget. Den läser jag nu om morgnarna. Känner ni till Southey? «

»Nej«, sa mr Casaubon som hade svårt att följa med i mr Brookes nyckfulla tankesprång och trodde att han menade boken. »Jag har föga tid för litteratur av det slaget just nu. Jag har överansträngt min syn på sistone genom att läsa gamla skrifter. Faktum är att jag skulle behöva någon som kunde läsa högt för mig om kvällarna, men jag är kräsen i fråga om röster och tål inte att lyssna till en röst som inte läser perfekt. Det är på många sätt en olycka. Jag livnär mig i alltför hög grad på inre källor, jag lever i alltför hög grad med de döda. Mitt sinne påminner om en vålnad från antiken som vandrar runt i världen och försöker återskapa den som den en gång var, trots att den är full av ruiner och förvirrande förändringar. Men jag har funnit att jag måste vila ögonen så mycket som möjligt.«

Det var första gången som mr Casaubon gjort ett längre inlägg. Han uttryckte sig med stor stringens, som om han hade blivit ombedd att hålla ett offentligt anförande, och röstens välbalanserade och rytmiska ton, som då och då ackompanjerades av en rörelse med huvudet, gjorde så mycket större intryck i jämförelse med den gode mr Brookes osammanhängande prat. Dorothea sa till sig själv att mr Casaubon var den mest intressanta man hon någonsin hade träffat, ännu mer till och med än den valdensiske¹² prästen monsieur Liret som hade hållit föreläsningar om valdensernas historia. Att återskapa en försvunnen värld i jakt på sanningen – vilket arbete att få vara med om, att få hjälpa till med, om så bara som den som håller lampan! Denna upplyftande tanke skingrade hennes ilska över att ha blivit pikad för sin okunnighet

i nationalekonomi, en vetenskap hon aldrig fått tillfälle att lära sig och som användes som redskap för att slå ner alla hennes åsikter.

»Men ni tycker ju om att rida, miss Brooke«, tog sir James tillfället i akt att säga. »Kanske skulle ni vilja ägna er lite åt jaktens nöjen till häst också? Jag önskar att ni ville låta mig skicka över en fux som ni kunde prova. Den är inriden för damsadel. Jag såg er galoppa över åsen i lördags på ett djur som inte var er värdigt. Min stallknekt kan komma hit med Corydon varenda dag om ni bara vill säga när det passar er.«

»Tack, det är mycket vänligt av er. Men jag har tänkt sluta rida. Jag kommer inte att rida mer«, sa Dorothea, som fattat detta plötsliga beslut av en viss irritation över att sir James försökte göra anspråk på hennes uppmärksamhet, när hon bara ville ge den åt mr Casaubon.

»Nej, det är att gå för långt«, sa sir James i en förebrående ton som vittnade om att ämnet låg honom varmt om hjärtat. »Er syster ägnar sig visst åt självplågeri, eller hur?« fortsatte han och vände sig till Celia som satt på hans högra sida.

»Jag tror det«, sa Celia, ängslig för att säga något som kunde få systemen att ta illa upp, och rodnade så intagande hon kunde ovanför halsbandet. »Hon tycker om att försaka.«

»Om det vore sant, Celia, så skulle det vara ren njutningslystnad som fick mig att försaka, inte självplågeri. Men det kan finnas många skäl till att man väljer att avstå från sådant man har glädje av«, sa Dorothea.

Mr Brooke började säga något i samma ögonblick, men det var tydligt att mr Casaubon riktade sitt intresse mot Dorothea, och det var hon väl medveten om.

»Just det«, sa sir James. »Ni avstår av något högt och ädelt skäl.«

»Nej, det stämmer inte riktigt. Något sådant vill jag inte säga om mig själv«, svarade Dorothea och rodnade. Till skillnad mot Celia rodnade hon sällan, och då bara av stor glädje eller ilska. För ögonblicket fylldes hon av ilska mot den förtretlige sir James. Varför ägnade han sig inte åt Celia och lät henne lyssna till mr Casaubon? Hon önskade att den lärde mannen ville tala i stället för att låta sig bli talad till av mr Brooke, som var i färd med att upplysa honom om att reformationen antingen betydde något eller inte, att han själv var protestant ända in

i mörken men att katolicismen var ett faktum. Och att alla människor som tvingas avstå ett tunnland av sin mark för ett papistkapell behöver religionens strama tyglar vilket, uppriktigt talat, var detsamma som frukten för livet efter detta.

»Jag fördjupade mig grundligt i teologi en gång i tiden«, sa mr Brooke som ett slags förklaring till de insikter han just visat prov på. »Jag vet en del om alla skolor. Jag kände Wilberforce i hans krafts dagar. Känner ni till Wilberforce?«

Mr Casaubon sa: »Nej.«

»Nåväl, Wilberforce var kanske inte den störste av tänkare, men om jag tog plats i parlamentet, som jag har blivit uppmanad att göra, så skulle jag sitta på de politiskt oberoendes bänk, som Wilberforce gjorde, och ägna mig åt filantropi.«¹³

Mr Casaubon gjorde en bugande rörelse och anmärkte att det var ett vidsträckt fält.

»Ja«, sa mr Brooke med ett obesvärat leende, »men jag har handlingar och dokument. Jag började samla på mig sådana redan för länge sedan. De behöver visserligen sorteras och arkiveras, men när en sak har fångat mitt intresse har jag skrivit till någon och fått svar. Jag har dokumentation att stödja mig på. Men säg mig, hur arkiverar ni era dokument?«

»I hyllfack, för det mesta«, sa mr Casaubon med ett något förvånat och avmätt ansiktsuttryck.

»Åh, hyllfack duger inte. Jag har försökt med hyllfack, men allt blir en enda röra i hyllfack. Jag vet aldrig om ett papper ligger i A eller någon annanstans.«

»Jag önskar att du ville låta mig sortera dina papper åt dig, farbror«, sa Dorothea. »Jag kan sortera dem i bokstavs följd allihop, och sedan göra en lista över ämnena under varje bokstav.«

Mr Casaubon log med allvarlig uppskattning och sa till mr Brooke: »Det verkar som om ni har en förträfflig sekreterare till hands.«

»Nej, nej«, sa mr Brooke och skakade på huvudet. »Jag kan inte låta unga flickor befatta sig med mina dokument. De är alldeles för slarviga.«

Dorothea kände sig sårad. Nu skulle mr Casaubon säkert tro att

hennes farbror hade något särskilt skäl för att komma med ett sådant påstående, medan yttrandet i själva verket vägde lika lätt som en lös flugvinge bland alla andra lösryckta fragment som virvlade runt i hans sinne, och det var en ren slump att uttalandet hade råkat landa just på henne.

När de båda flickorna var ensamma i vardagsrummet, sa Celia: »Så hemskt ful mr Casaubon är!«

»Celia! Han är en av de mest distingerade män jag någonsin har träffat. Han är påfallande lik porträttet av Locke. Han har samma djupt liggande ögon.«

»Hade Locke också två sådana där vita vårtor med hårstrån på?«

»Nej, vet du vad! Vissa människor ser bara vad de vill se«, sa Dorothea och tog några steg tillbaka.

»Mr Casaubon är så blek.«

»Så mycket bättre! Du föredrar väl män med en hy som en röd griskulting.«

»Dodo!« utbrast Celia och gav henne en förvånad blick. »Jag har aldrig hört dig göra en sådan jämförelse förut.«

»Varför skulle jag ha gjort det innan jag hade fog för det? Det är en bra jämförelse, den stämmer på pricken.«

Det var uppenbart även för Celia att miss Brooke höll på att tappa fattningen.

»Jag undrar varför du hetsar upp dig så, Dorothea.«

»Det plågsamma med dig, Celia, är att du alltid betraktar människor som om de bara var djur med kläder på kroppen, och aldrig ser den stora själen i en människas ansikte.«

»Har mr Casaubon en stor själ?« Celias röst var inte utan en viss barnslig spydighet.

»Ja, det tror jag att han har«, svarade Dorothea bestämt. »Allt jag ser hos honom stämmer överens med det han har skrivit om den bibliska kosmologin.«

»Han säger inte mycket«, sa Celia.

»Han har ingen att säga något till.«

Celia tänkte för sig själv: »Dorothea tycker illa om sir James Chetam, jag tror inte att hon skulle säga ja till honom om han skulle fria.«

Celia tyckte att det var synd, för hon hade aldrig tvivlat på vem som var föremålet för baronetens intresse. Ibland hade hon till och med slagits av tanken att Dodo kanske inte skulle kunna göra en make lycklig som inte delade hennes syn på tillvaron. I djupet av sitt hjärta hyste hon en misstanke om att hennes syster var alltför religiös för att kunna skapa ett trivsamt hem. Principer och samvetsbetänkligheter var som tappade och utströdda nålar – man vågade varken gå eller sätta sig eller ens äta.

När miss Brooke hade slagit sig ner vid tebordet kom sir James och satte sig bredvid henne. Han hade tydligen inte alls uppfattat hennes sätt att tilltala honom som avvisande. Varför skulle han ha gjort det? Han fann det tänkbart att miss Brooke tyckte bra om honom – det krävs en hel del för att man ska sluta tolka ord och gester i enlighet med ens egna förutfattade åsikter, oavsett om de grundar sig på självsäkerhet eller osäkerhet. Han tyckte att hon var osedvanligt charmerande, men lät också sin böjelse utvecklas i lite vidare tankar. Han var en förträfflig man och hade den sällsynta förtjänsten att veta med sig att hans talanger, även om de släpptes lösa, aldrig skulle sätta någonting i brand i grevskapet. Därför tyckte han om tanken på att få en hustru som han kunde fråga: »Vad ska vi göra?» om det ena eller andra, en som kunde hjälpa sin make med råd och dåd och som hade de rätta ekonomiska förutsättningarna för att göra det. Och vad gällde den överdrivna religiositet som Dorothea klandrades för hade han bara en vag uppfattning om vad den innebar, och trodde att den skulle gå över med tiden när de hade gift sig. Han kände sig kort sagt övertygad om att han var förälskad i rätt person och beredd att tåla en rätt så dominant maka – ett karaktärsdrag en man ju alltid kunde sätta stopp för om han fick lust. Men sir James hade inte en tanke på att han någonsin skulle vilja sätta stopp för att bli dominerad av denna vackra flicka, vars intelligens han fann så tilltalande. Varför skulle han vilja det? En mans förstånd – sådant det nu är – har alltid fördelen att vara maskulint, på samma sätt som den minsta björk är av ett ädlare virke än den högsta palm – och till och med hans okunnighet vinner i längden. Sir James skulle kanske inte själv ha kommit fram till denna slutsats, men en vänlig försyn har försett

även den mest formlösa personlighet med lite lim eller stärkelse i form av seder och bruk.

»Jag hoppas att ni kommer att ta tillbaka ert beslut om ridningen, miss Brooke«, sa den ihärdige beundraren. »Jag försäkrar er att ridning är det mest hälsosamma man kan ägna sig åt.«

»Det är jag fullt medveten om«, sa Dorothea kyligt. »Jag tror att det skulle göra Celia gott – om hon ville börja med det.«

»Men ni är en fulländad ryttarinna.«

»Ursäkta mig, men jag har haft mycket lite övning och skulle lätt kunna bli avkastad.«

»Så mycket större skäl att öva mer. Varje dam bör vara en fulländad ryttarinna så att hon kan göra sin man sällskap.«

»Där ser ni hur olika vi är, sir James. Jag har beslutat mig för att inte bli en fulländad ryttarinna, och därför kommer jag aldrig att leva upp till er bild av en dam.« Dorothea stirrade rakt framför sig och talade med bryskt och kyligt tonfall, väldigt lik en vacker pojke, i underhållande kontrast till beundrarens älskvärda iver.

»Jag skulle vilja veta ert skäl för ett så grymt beslut. Det kan väl inte vara möjligt att ni anser att det är fel att rida.«

»Det är mycket möjligt att jag anser att det är fel för min del.«

»Åh, men varför det?« utbrast sir James i ömt protesterande ton.

Mr Casaubon hade kommit fram till bordet med en te kopp i handen och stod och lyssnade.

»Vi får inte vara alltför ivriga att forska i andras motiv«, insköt han på sitt avmätta sätt. »Miss Brooke vet att de kan tyckas svaga då de formuleras högt – som när en doft späds ut i råare luft. Vi måste hålla det spirande fröet dolt för ljuset.«

Dorothea rodnade av glädje och såg tacksamt på talaren. Här stod en man som kunde förstå det upphöjda inre livet, och som det gick att finna en andlig gemenskap med. Ja, som kunde kasta ljus över alla möjliga principer med sin stora kunskap, en man vars lärdom nästan kunde betraktas som ett bevis i sig för att det han trodde på var det sanna och rätta!

Dorotheas slutsats kan tyckas vansklig – men livet skulle väl aldrig ha kunnat levas utan generösa slutsatser av detta slag, som gjort äk-

tenskapet möjligt trots alla svårigheter som civilisationen ställt upp. Har någon någonsin petat på det finmaskiga spindelnät som sitter uppspänt framför ett kurtiserande par och upptäckt hur tunt det är?

»Självklart«, sa sir James godmodigt. »Miss Brooke ska inte tvingas uttala sig om motiv hon hellre vill hålla för sig själv. Jag är övertygad om att hennes bevekelsegrunder skulle göra henne heder.«

Han var inte det minsta svartsjuk på mr Casaubon för det intresse som Dorothea visade honom. Det föll honom inte in att en flicka som han övervägde att fria till kunde hysa några varmare känslor för en torr bokmal på bortåt femtio år, annat än på något slags religiöst vis, som för en präst av viss betydelse.

Men eftersom miss Brooke hade fördjupat sig i ett samtal med mr Casaubon om det valdensiska prästerskapet, vände sig sir James till Celia och talade med henne om hennes syster, berättade om ett hus i huvudstaden och frågade om miss Brooke tyckte illa om London. Utan systemen vid sin sida uttryckte sig Celia obehindrat och obesvärat, och sir James sa sig att miss Brooke nummer två var riktigt behaglig till sättet och mycket söt, om än inte, som en del påstod, klokare och förståndigare än sin storsyster. Han kände att han hade valt den fröken som var överlägsen i alla avseenden, och varje man ser naturligtvis fram emot att få det bästa. Sir James skulle ha varit en skenhelig hycklare till ungtung om han inte hade väntat sig det.

Kapitel 3

Berätta nu, Gudinna, vad som hände
sen Rafael, den milde ärkeängeln . . .

Uppmärksamt lyssnade . . . Eva
till Ängels skildring, häpen och i grubbel
över så höga, underfulla ting.

MILTON: *Det förlorade paradiset*, bok VII

Översättning Ingvar Björkeson

OM DET VERKLIGEN skulle ha fallit mr Casaubon in att tänka på miss Brooke som en passande hustru, hade skälen till att hon kunde tänkas tacka ja redan sått i hennes sinne. Innan det blev kväll nästa dag hade de slagit ut i full blom. För de båda hade haft ett långt samtal på förmiddagen medan Celia, som inte tyckte om att vara i närheten av mr Casaubons födelsemärken och bleka hy, hade flytt över till prästgården för att leka med pastorsadjunktens dåligt skodda men glada barn.

Dorothea hade vid det laget hunnit skåda djupt ner i den bottenlösa brunn som mr Casaubons tankevärld utgjorde, och där sett en reflektion som på ett vagt och labyrintiskt sätt speglade hennes egna föreställningar. Hon hade öppnat sig för honom och delat många av sina erfarenheter med honom. Dessutom hade hon när han talade förstått omfattningen av det stora arbete som upptog honom, vilket även det framstod som en lockande labyrint. För han hade varit lika mån om att dela med sig av sina kunskaper som Miltons »milde ärkeängel«, och hade med något av en ärkeängels högstämda sätt förklarat för henne att han påtagit sig att visa att världens alla mytologiska system eller

mytologiska fragment var förvanskningar av en ursprunglig och klar tradition (vilket många visserligen hade försökt bevisa tidigare, men inte med den grundlighet, de noggranna jämförelser och den effektivitet i planeringen som mr Casaubon tog sikte på). Hade man väl funnit den korrekta utgångspunkten och fått ordentligt fotfäste där, blev det väldiga fältet av mytologiska tankekonstruktioner begripligt, ja, klarlagt rent av, av det ljus som de olika elementen kastade över varandra. Men att samla in denna stora skörd av sanning var ingen snabb eller enkel uppgift. Hans anteckningar utgjorde redan en överväldigande rad tjocka volymer, men den slutgiltiga uppgiften skulle bestå i att koncentrera dessa omfångsrika, ständigt växande noteringar till ett behändigt format som skulle rymmas i en bokhylla. När mr Casaubon förklarade allt detta för Dorothea uttryckte han sig nästan som om han talade med en forskande kollega, ty han hade inte förmågan att formulera sig på fler än ett vis. Visserligen var han noga med att översätta de fraser han använde på grekiska eller latin, men det skulle han förmodligen ha gjort i vilket fall som helst. En lärd prästman på landsorten är van vid att betrakta sina bekantskaper som »lorder, adelsmän och andra ädla och förtjänta män vilka kunna blott föga latin«.

Dorothea var fullständigt bertagen av hans storslagna planer. Detta var något annat än den ytliga flickskolelitteraturen, här stod hon inför en levande Bossuet¹⁴ vars verk skulle förena den högsta formen av kunskap med hängiven fromhet. Framför sig hade hon en modern Augustinus som spred såväl den lärde forskarens som helgonets glans omkring sig.

Hans fromhet tycktes inte mindre iögonfallande än hans kunskaper, för när Dorothea kände sig manad att öppna sitt hjärta och ta upp vissa ämnen hon inte kunde tala om med någon hon dittills hade träffat i Tipton – i synnerhet frågan om huruvida de kyrkliga ritualerna och trosartiklarna inte var underordnade själens religiositet, förmågan att helt få uppgå i den himmelska fullkomligheten, vars bästa exempel hon funnit i kristna böcker från svunna tider – fann hon i mr Casaubon en lyssnare som genast förstod henne. Han försäkrade henne att han delade hennes uppfattning så länge den höll sig inom traditionens gränser, och kunde nämna flera exempel ur historien som dittills varit okända för henne.

»Han tänker som jag«, sa Dorothea till sig själv, »eller rättare sagt, han tänker en hel värld, där mina tankar bara är en ynkelig liten fickspegel. För att inte tala om hans känslor, hela hans erfarenhet – vilken sjö i jämförelse med min lilla damm!«

Miss Brooke tolkade ord och uttryckssätt lika godtroget som andra unga kvinnor i hennes ålder. Sådana tecken kan vara små och svåra att tyda, men de kan tolkas på alla möjliga olika sätt av oskuldsfulla, impulsiva flickor och väcka både undran och hopp – och en tro lika väldig som himlen, bara diffust färgad av endast en fingerborg insikt. Det är inte alltid som dessa flickor låter sig bli alltför grovt vilseledda – själve Sindbad kunde med lite tur ha träffat på en sann beskrivning, och felaktiga resonemang kan ibland leda oss stackars dödliga rätt. Även om vi börjar långt från den riktiga utgångspunkten och fortsätter i sicksackiga krokar händer det att vi hamnar där vi ska till slut. Och det faktum att miss Brooke var snabb att visa tillit betyder inte nödvändigtvis att mr Casaubon inte förtjänade den.

Han stannade lite längre än han hade avsett efter en vag inbjudan från mr Brooke, som inte lockade med något annat bete än att visa sina anteckningar om maskinsabotage och höstacksbränder.¹⁵ Mr Casaubon fördes in i biblioteket för att titta på dessa noteringar som låg i en hög, medan hans värd plockade upp det ena papperet efter det andra och läste högt på ett osammanhängande och nyckfullt sätt utan att avsluta något resonemang, och med ett: »Ja, och så det här!« Till slut sköt han alltihop åt sidan och slog i stället upp en dagbok från sin ungdoms resor på kontinenten.

»Titta här – här står allt om Grekland. Ruinerna i Rhamnus – ni är ju en stor Greklandsännare. Jag vet inte om ni har studerat topografin närmare. Jag ägnade en massa tid åt att sätta mig in i den – som Helikon. Helikon, som sagt! 'Morgonen därpå påbörjade vi vår vandring till Parnassos, det dubbelkrönte Parnassos.' Hela den här boken handlar om Grekland, förstår ni«, avslutade mr Brooke och lät tummen glida över de slutna sidornas kanter när han höll fram boken.

Mr Casaubon var en värdig om än något dyster publik, bugade på de rätta ställena och undvek i möjligaste mån att titta på någon av anteckningarna, utan att visa brist på respekt eller otålighet. Samtidigt tänkte

han tyst för sig själv att denna virriga planlöshet stämde väl överens med de politiska förhållandena i landet, och att mannen som tog med honom på denna andligt ansträngande galopp inte bara var en vänlig värd utan också en välbeställd godsägare och *custos rotulorum*.¹⁶ Berodde hans tålmod kanske också på att mr Brooke var Dorotheas farbror?

Sant var att han mer och mer tycktes vilja få henne att samtala med honom, att pumpa henne, som Celia i sitt stilla sinne kallade det. Och när han såg på henne lystes hans ansikte ofta upp av ett leende som förde tankarna till en blek vintersol. Innan mr Casaubon skulle resa följande morgon tog han en angenäm promenad med miss Brooke på den grustäckta terrassen, och nämnde för henne att han kände ensamhetens avigsidor, behovet av en ungdomlig närvaros glada sällskap som kan skänka omväxling och lysa upp den mogna ålderns allvarsamma strävan. Och han framförde denna upplysning med samma omsorgsfulla precision som om han hade varit ett diplomatiskt sändebud, vars ord var tänkta att följas av ett faktiskt resultat. Mr Casaubon utgick nämligen från att han inte skulle behöva upprepa eller revidera sina yttranden, vare sig de gällde något praktiskt eller personligt. De tankar som han efter moget övervägande hade gett uttryck för den 2 oktober skulle det räcka med att referera till genom att nämna sagda datum, eftersom han lät sitt eget minne agera måttstock. Det var ett minne som kunde liknas vid en tjock bok där ett *vide supra*¹⁷ användes i stället för upprepningar, och inte vid ett slitet skrivblock som endast vagt vittnar om sedan länge bortglömda minnesanteckningar. Men i detta fall var det inte troligt att mr Casaubon skulle bli besviken, för Dorothea hörde och sög i sig hans ord med den hänförda iver som en ofördärvad ung människa känner, eftersom varje ny erfarenhet är en milstolpe för henne.

Klockan var tre på eftermiddagen denna vackra och friska höstdag då mr Casaubon for i väg till sitt pastorat i Lowick, bara åtta kilometer från Tipton. Och Dorothea, som redan hade tagit på sig bahytten och sjalen, skyndade längs häcken och genom parken för att få vandra en stund i den angränsande skogen utan annat sällskap än Monk, den stora sanktbernhardshunden som alltid följde med de unga damerna på deras promenader. Inom henne hade flickdrömmar om en tänkbar